

Jože Brilej.
Foto: Barbara Ivančič Kutin, 7. 5. 2015.

Turjaška Rozamunda v pravljicnem parku Koča pri čarovnici.
Foto: Barbara Ivančič Kutin, 7. 5. 2015.

»POSLUŠAJTE, DRAGI LJUDJE, NAJBOLJŠA *FABRIKA* JE TURIZEM!« Portret in zgodbe Jožeta Brileja iz Podčetrčka

Od 6. do 8. maja 2015 je v Desiniču na Hrvaškem ter v Podčetrtku in Rogaški Slatini v Sloveniji potekalo bilateralno srečanje desetih raziskovalk slovstvene folklorne iz Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU iz Ljubljane in iz Instituta za Etnologiju i folkloristiku iz Zagreba. Poleg sestankov sta bila v programu tudi skupno terensko delo in ogled lokalne turistične ponudbe, povezane s pripovednim izročilom. Med drugim smo obiskale tudi pravljicni park Koča pri čarovnici. Park je postavljen na prostem, v gozdičku nad Olimjem. Obiskovalec se po potkah sprehodi mimo številnih postavitev lutk in drugih predmetov, ki prikazujejo like in prizore iz najbolj znane slovenske in svetovne pripovedne tradicije. Po ogledu nam je vodja parka Goran Knežević povedal še mnogo zanimivosti, povezanih z nastankom, dopolnjevanjem in delovanjem parka. Park je zasnoval – najprej v lastno veselje – njegov dedek Jože Brilej. Potem ko se je park že nekoliko razširil, ga je leta 1992 odprl tudi za javnost in ga še naprej neprestano dopolnjeval.

Slutiti je bilo, da mora biti Jože Brilej nadvse zanimiva oseba, zato sva ga 7. maja 2015 obiskali Suzana Marjanič in Barbara Ivančič Kutin, da bi z njim posneli intervju. 91-letni Jože naju je prijazno sprejel na svojem domu. Že kmalu po začetku dve uri in pol trajajočega pogovora se je izkazalo, da je gospod izredno pozitivna, karizmatična oseba, predan pedagog, ki je imel vidno vlogo tudi v turističnem razvoju Podčetrčka: sodeloval je tako v zbiranju začetnih idej in prizadevanjih za postavitev zdravilišča kot tudi v oblikovanju dodatne turistične ponudbe, kot je na primer

Koča pri čarovnici, ki eni osebi omogoča zaposlitev. Občina Podčetrtek mu je za zasluge za razvoj kraja leta 1999 podelila naziv častni občan.

Srečanje z Jožetom Brilejem je bilo navdihujoče in navdušujoče; tu pa predstavljamo nekaj izbranih odlomkov njegovih razmišljanj in pripovedovanj.

Poklic in delo od Radeč do Podčetrčka

Jaz nisem od nekdaj živel v Podčetrtku, rodil sem se v Radečah pri Zidanem Mostu. Učiteljsiše sem leta 1958 končal v Ljubljani, na Pedagoški akademiji pa sem diplomiral leta 1963. Poklic učitelja sem začel leta 1945 v Podklancu pri Radečah, nato sem učil leto dni na gimnaziji v Radečah (1950), nato pa sem bil še štiri leta učitelj in ravnatelj v tamkajšnji poboljševalnici – tako so tedaj rekli prevzgojnemu domu, kjer je bilo organizirano tudi šolanje za mladostnike. Ti otroci so že storili kazniva dejanja in z vsem srcem sem se trudil pomagati gojencem, da bi prišli nazaj na prava pota. Predvsem je bilo važno, da smo jih spodbujali izbrati poklic, ki jih veseli, in jim dali priložnost za šolanje. Tako so imeli večje možnosti za srečo in uspeh v življenju. Skoraj vsi ti dijaki so bili v resnici dobri ljudje, le preveč so bili pod vplivi slabe družbe. Štiri leta sem zdržal v tej zelo zahtevni službi, potem pa sem leta 1955 dobil mesto učitelja in ravnatelja v Podčetrtku. Všeč mi je bilo, da bom nekaj časa živel v mirnem okolju in med pristnimi ljudmi. Kdo bi si mislil, da bom tu ostal za vse življenje! Mislil sem, da se

* Barbara Ivančič Kutin, dr. lit. ved., zn. sod., ZRC SAZU, Inštitut za slovensko narodopisje, Novi trg 2, 1000 Ljubljana; B.Ivancic@zrc-sazu.si. Suzana Marjanič, dr. knjiž., zn. svet., Institut za etnologiju i folkloristiku, Šubićeva ul. 42, 10000 Zagreb, Hrvaška; suzana@ief.hr.

Kralj Matjaž in Alenčica v pravljicnem parku Koča pri čarovnici.
Foto: Barbara Ivančič Kutin, 7. 5. 2015.

Jože Brilej in dr. Suzana Marjanić med intervjujem na njegovem domu v Podčetrtku. Na steni je kovinski relief z motivom svetega Jurija.

Foto: Barbara Ivančič Kutin, 7. 5. 2015.

bom z družino preselili nekam blizu Celja, potem ko bosta hčerki odšli tja na gimnazijo. Toda stvari so se obrnile, saj sem začutil močno in trmasto željo, da bi iz Podčetrtku nekaj nastalo.

Tu takrat resnično ni bilo nič, le ena sama velika revščina. Ljudje so delali na svojem polju, nobene tovarne ni bilo, zaposlitev ni bilo, družine so bile številčne. Pri starših sem poskušal spodbujati, da bi poslali otroke v šolo: Pa so rekli: »A, to pa ne, saj morajo doma delati z motiko.« Pa sem vprašal: »Kaj pa bodo otroci počeli, ko odrastejo!?« Prav slaba prihodnost jih je čakala kot hlapce in deklice ali hišne pomočnice, če se ne bodo česa izučili. Šola v domačem kraju lahko veliko pomaga, da otroci nadaljujejo šolanje, da izberejo poklic, ki jih veseli. Zato smo torej najprej naredili novo šolo in vrtec [dokončano leta 1972]. Prelomno leto je bilo 1958. Takrat je Podčetrtek dobili železniško progo, naši otroci pa s tem dobre možnosti za prevoz v Celje na gimnazijo ali na tehniške šole v Štore. Zato je bilo tudi starše lažje pregovoriti.

Tito je rekel: »Napravite progo do Kumrovca!« in skozi Podčetrtek je prišel prvi vlak

Še dobro se spominjam 30. septembra 1958, ko je vlak prvič pripeljal v Podčetrtek. To je bilo nekaj nepozabnega, imam tudi fotografije. Otroci so vriskali, ko se je vlak na paro, puha-puha, pripeljal na postajo. In vidite, to je bil lep korak v razvoju.

A tu še vedno ni bilo zaposlitev in velikokrat sem rekel: »Poslušajte, dragi ljudje, najboljša *fabrika* je turizem! Prišli bodo časi, ko bodo ljudje spet iskali naravo, da si odpočijejo od direndaja in živčnih vojn. Tu v Podčetrtku lahko razvijemo turizem – poglejte, kako lepo naravo imamo, krasne gozdove in še zdravilno vodo, ki zdravi vse. Še plešastim nazaj lasje zrastejo!« – S temi lasmi smo se včasih radi pošalili. – »Ne potrebujemo tovarne, naredimo zdravilišče!« Na hrvaški

strani so takrat že imeli jamo s toplo vodo, kjer so se ljudje kopali. In smo rekli: »Naredimo mi lepo bazen!« Pa smo pri vrelcu skopali jamo, razširili in obložili z deskami. In to je bil prvi korak k turizmu, ki ga je naredilo tukajšnje turistično društvo. Najprej smo se tam kopali domačini, potem pa se je razširil glas tudi naokrog: »V Podčetrtku je zdravilna voda, ki zdravi vse!« Bilo je veliko zgodb, na stotine imamo zapisanih, kako je voda zdravila, celo take, ki so bili hudo bolni. Ljudje so hodili po vodo in jo pili. Celo živali so ozdravili z njo. Na primer: imeli so jalovo kravo, dajali so ji piti to vodo, pa je imela telička. Kasneje je strokovno mnenje potrdilo, da so v vodi snovi, ki ugodno vplivajo na zdravje.

A bazenček je bil samo začetek, do zdravilišča je bila še dolga borba, v kateri smo najbolj sodelovali predsednik turističnega društva Podčetrtek Franc Reiner, jaz kot podpredsednik in župnik Friderik Sternad. Na svoji strani smo imeli zdravnika dr. Glazarja iz Olimja, tudi nekaj politikov – Tita ravno ne, smo pa imeli ministra Leskovška. A odločilno je bilo, da smo zelo zagrizli v projekt, saj smo si resnično želeli nekaj narediti za naš kraj. Treba je bilo torej poiskati investitorje, to pa ni bilo lahko delo: bili smo v Zagrebu pri neki firmi pa na Gorenju v Velenju, a ni bilo podpore. Prav slabo je prvi hip kazalo. Potem smo imeli še težave z železnico, ki so nam jo po desetih letih hoteli ukiniti [l. 1968], češ da ni rentabilna. To je bila namreč proga iz Celja do Zagreba, ki je šla preko Kumrovca; res ni bila strateška, ampak bolj politična proga, saj je rekel Tito: »Naredite progo tja do Kumrovca!« Ko so progo želeli ukiniti, sem organiziral skupino, v kateri so bili predsednik socialistične zveze, gospodarstvenik in pedagog. Šli smo v Ljubljano in prosili, naj nam proge ne ukinejo, saj je to edina stvar, ki smo jo dobili po vojni. In uspeli smo. Pa nam je generalni direktor takrat na sestanku rekel: »Mi imamo oddelek TTG (turizem, transport, gostinstvo)« – železnica je imela takrat že Pohorje, Bohinj in tudi nekaj zdraviliških krajev – ali nimate vi tam neke zdravilne vode? Kaj pa, če si bi mi to ogledali.« Z obema rokama smo zgrabili

za priložnost in jih prosili, naj pridejo! In čez nekaj dni so res prišli.

Podčetrtek se razvije v zdraviliški kraj: »Naša voda zdravi in atomček je v službi človeka.«

Turistično društvo je tedaj imelo bazen in dve baraki, v katerih so bile postelje, da so lahko gostje prespali. Delegacijo iz Ljubljane smo tako navdušili, da so prevzeli Atomske toplice. Ravno za božič leta 1971 smo podpisali pogodbo, da Turistično društvo izroča vrelec in bazen v upravljanje TTG-ju. To je bil odločilen moment v turističnem razvoju kraja! In sedem let pozneje, leta 1978, smo dobili prvi hotel, ljudje iz kraja pa zaposlitev. Kaj je boljšega kot to!? Pa smo imeli Atomske toplice. Ime se je porodilo, ko smo v šoli delali majhne figurice atomčkov, ki s svojo ravno prav majhno dozo radioaktivnosti zdravijo. Nastalo je geslo: »Naša voda zdravi in atomček je v službi človeka.« Prvi direktor Atomskih toplic je bil predsednik turističnega društva Franc Reiner. Za njim je bil Mirko Završnik iz Šmarja, nato pa je prišel Zdravko Počivalšek, domačin iz Olimja, diplomirani inženir agronomije. Menil je, da ime Atomske toplice vzbuja strah in je predlagal preimenovanje. Še posebej starejši sodelavci so temu nekoliko nasprotovali, a navsezadnje se je sprejelo ime »Terme Olimia«. Od takrat je šel razvoj samo še navzgor – in pogledajte, kaj imamo zdaj! Kdo je prej vedel za Podčetrtek? Danes pa je to zelo znan kraj. In še bolje bo, boste videli! Mi hočemo, da cel kraj živi s tem, vsi morajo imeti kaj od tega. Mnogo ljudi ima tu službo in to veliko pomeni. Skupaj moramo še naprej ohranjati to lepo naravo in ponuditi gostom še druge zanimivosti. Nekaj jih je že: čudovit minoritski samostan z najstarejšo lekarno na Slovenskem ter lepo baročno cerkvijo v Olimju, čokoladnica, ne nazadnje tudi pravljичni park Koča pri čarovnici.

Pravljичni park Koča pri čarovnici in lokalne pripovedi o čarovnicah, hudičih in zmaju

Zgodba, kako je nastala Koča pri čarovnici, pa je taka. Z ženo sva se odločila, da bi imela preprost vikend, in dobil sem možnost na Olimski gori tam nad Olimjem: lep studenček, Mrzlek, okoli gozdiček, prav res lepa narava. Kmalu smo tam postavili barako, večinoma smo vse sami naredili, z ženo in obema hčerkama. Tudi kamin – lahko bi ga kupili, a ta je nekaj posebnega. Saj veste, kaj je najboljšo zdravilo – pomiritev! In ogenj lepo pomirja in tudi voda. Tam je studenček, vode si iz njega natočiš, uživaš ob žuborenju. Po gozdu sem nabiral razne vejice, ki dajo ognju posebno barvo – da gori na modro, rdeče, zeleno, vse to sem nabral. Veste, kaj vse se po gozdu najde! Tudi zdravilne rože sem začel nabirati.

Tam mimo pa so hodile sosede in nekoč mi je neka starejša Hrovatičeva teta, ki je zdaj že pokojna, rekla: »Pa kako to, da tule delate vikend? Sem prihajajo čarovnice!« »Kako to?« sem vprašal. Je rekla: »Moji starši so pravili, da tod hodijo čarovnice, pa sto vragov in še vse mogoče so videli tod!« Pozneje sem šel večkrat k njej, naj mi kaj pove: »Teta, povejte še malo več, kako je bilo takrat, ko so bile tu čarovnice.

Ali je bilo to res? Jaz še nisem nobene tam doli videl.« Pa je pripovedovala takole: »Veste, tukaj v olimskem delu je bila velikanska revščina, ljudje so stežka preživeli. Morali so se zelo truditi, da so vzredili kakšnega telička. Ko so potrebovali denar, da bi oblekli in obuli otroke, so ga prodali. Pa sta dva, mož in žena, šla na sejem v dolino, kjer sta srečno prodala telička. Potem sta šla v gostilno, Strah se je imenovala, in si privoščila golaž in žemljico – prav božansko je bilo. Pa je prišel sosed, pozdravil je in dal za liter, da ne bosta žejna. Potem sta dala še onadva za liter, prišlo je še več raznih prijateljev in tako so nadaljevali pozno v noč. O polnoči pa sta se počasi odpravila domov. In gresta po tem gozdu proti Zaborovcu – pa sta tu videla čarovnice!«

Seveda, ljudje so videli in slišali marsikaj, če so si prej vino privoščili. In gozd ima svoj čar, še posebno ponoči, ko se oglašajo razni glasovi, pa jih je bilo mogoče malce strah. In tudi štori oddajajo svetlobo – in to sta seveda mislila, da so čarovnice. Zaradi teh zgodb je začel počasi nastajati pravljичni park Koča pri čarovnici.

Ta teta je to trdno verjela, kar so ji starši povedali. Tudi sto vragov, ki so imeli shod in so šli prav do vrha hriba, do Zaborovca, so videli. Pa pokojne tudi. Enega mrtvega da so tam nesli. Prav strahotno je bilo. Starejši ljudje so to živo pripovedovali. In ta teta, Hrovatičevka, je veliko tega vedela. Hudiči in čarovnice niso bili hudobni, samo plašili so. Hudoben je bil samo zmaj, tudi o tem so pripovedovali zgodbo: »Na Olimski gori levo od Zaborovca je Rudnica in tam v gozdu je jezero. Zelo lepo je, prav pravljичno, še danes sem bil tam. Pravili so, da je Sotla včasih zelo poplavljala tudi dvakrat ali trikrat na leto. In vse, kar so kmetje posadili, je odnesla voda; od Rogaške Slatine do Podčetrтка pa se je raztezalo veliko Sotelsko jezero. Stari ljudje so nekoč, morda kakih 200 let nazaj, verjeli, da to povzroča hudobni olimski zmaj, ki je živel v jezeru na Rudnici. Od ljudi je občasno zahteval pitano tele. In če mu ga niso pravočasno prinesli, je tako opletal s svojim repom, da je naredil poplavo na Sotli. Ljudje so prosili in molili, da bi jih nekdo rešil te nadloge. Pa se jih je usmilil sveti Jurij in je zmaja ubil. Tako je rešil ljudi. Ti pa so mu v zahvalo postavili majhno cerkvico na otočku gori na Rudnici na jezeru. To zgodbo sem vedno pripovedoval otrokom na šolskih izletih. Glejta, tu na steni imam svetega Jurija, ki je zmaja ubil,« in pokaže kovinski relief s tem motivom na steni.

Gospod Jože Brilej je povedal še mnogo drugih zgodb, folklornih in iz svojega življenja. Raziskovalki, ki sva bili pri njem na obisku, sva bili navdušeni in hvaležni za priložnost, da sva ga spoznali in poslušali njegovo živo pripovedovanje!